

Amateurtoneel

In elk geval: er is iets scheef gegaan. Geert Van der Speeten schreef in *De Standaard* dat Claus' zeventig stukken (hierbij zijn alle vertalingen inbegrepen) alles bij mekaar maar negentig (professionele) producties haalden. Het is een cliché om te zeggen dat Claus als auteur in leven is gebleven dankzij het amateurtoneel dat zijn stukken altijd trouw is blijven opvoeren en zeer zeker de noodzakelijke band tussen auteur en lezer bewaard gehouden heeft, maar je kunt er tegelijk niet omheen. De meeste theatergangers maken in eigen dorp of stad voor het eerst kennis met Claus' toneel, meestal via een encensering van een 'klassieker' als *Een bruid in de morgen* (1955), *Suiker* (1958) of *Vrijdag* (1969), of van minder bekende stukken als *Interieur* (1971), *Thuis* (1975) of *Het haar van de hond* (1982). Om dat zestal draait het gewoonlijk: het zijn de stukken waarin de 'Vlaamse' inslag het grootst is. Amateurtheaters brengen het er in dit verband gewoonlijk erg goed van af. De stukken staan immers dicht bij de eigen leefwereld; dat niet-professionele acteurs ze brengen geeft ze geen minder- maar integendeel vaak een meerwaarde. Het gaat hier om een herkenning die steeds terugwijst: de acteurs kijken in een spiegel, het publiek evenzeer. Wellicht is dat één van de redenen waarom het professionele theater, en zeker het sterk internationaal gerichte theater dat in de jaren tachtig opgang maakte, Claus zo scherp afgewezen heeft: te Vlaams, te zeer van bij ons, te herkenbaar, te burgerlijk, te klein. Het is evenzeer een reden waarom Claus' werk vandaag terug kan aanslaan, nu we (met Geert van Istendael) met zijn allen zijn wakker geworden in een ander land, een gefederaliseerde staat waarin een Vlaanderen zit dat zijn 'eigen' identiteit wil gaan ontdekken. De beeld- en keerzijde daarvan, de liefdehaat verhouding met het 'moederland', zit nadrukkelijk in de hele Claus.

Wat blijft nu over na een professioneel Claus-seizoen? Enkele vage herinneringen, weinig scherpste. Met *Kot*, de *Suiker*-bewerking van Stella Den Haag die in Antwerpen op een off-plateau van het Theaterfestival te zien was, was er een krachtige opener. Het einde is een sisser: Theater Zuidpool dat zijn hele seizoen aan Claus heeft opgehangen ziet zich uit artistieke overwegingen genoodzaakt *De dans van de reiger* (1962) af te gelasten. Grote verrassingen hielden de keuzes voor de wél gespeelde stukken niet in; ook het grote toneel kiest vooral voor de Vlaamse klassiekers. Hopelijk komt daar ooit verandering in. De KVS heeft in elk geval al aangekondigd dat het voor volgend seizoen de rechten voor *Het leven en de werken van Leopold II* (1970), één

van Claus' meest bizarre stukken, heeft gekocht.

Terugkijken op dit seizoen doe je niet alleen met theater, maar evenzeer met een stapel kranteknipsels – waaronder nauwelijks enig meer beschouwend werk – en een aantal programmaboekjes, enkele zeer fraai. Neem nu die van NTG en KNS: er is blijkbaar zoveel zorg aan besteed dat er voor het werk aan de productie zelf geen tijd meer overbleef. Als je een avondje uit naar Claus gaat kijken is het niet leuk om met lege handen naar huis te moeten gaan. Bij het NTG hebben ze dat zeer goed begrepen: naast een tekst van dramaturg Wim Van Gansbeke worden een vijftal gedichten van Claus afgedrukt en bovendien krijg je nog, geheel in kleur, reproducties van beeldend werk van Claus en Corneille. Je zou voor minder naar het theater gaan.

Grote gevoelens

Herman de Coninck herinnert zich, in het al eerder geciteerde artikel, een toneelstuk waarop het probleem van de zogenaamde ongaafheid van Claus zonder meer van toepassing is: het gaat dan om *Blindeman* (1985), een bewerking van Claus' eigen *Oedipus*-bewerking (1971), een spel in het spel: een tiental overlevenden van een kernramp besluit de tijd te doden door een van de oudste verhalen van de mensheid te spelen, 'van diene Griekse koning die mee zijn moeder getrouwd was'. De setting is Gents, de taal dialectisch, in een aantal gevallen werden verzen uit *Oedipus* rechtstreeks naar het Gents getransponeerd. Het bracht de critici er in 1985 toe in koor te schrijven dat Claus' prachtige poëtische teksten uit 1971 waren verzand tot karamelleverzen. *No brains no headache*. Want ik geloof dat we op De Coninck hebben moeten wachten om te kunnen lezen dat 'het ongelooflijke van die hele dialectbewerking was dat het dialect het antieke pathos krachtadiger liet voortbestaan dan beschaafd Nederlands dat zou kunnen, de allergrootste gevoelens, ja, in dialect kunnen die nog.' Vooral daardoor is *Blindeman* niét een lichte actualisering of een modieuze herwerking van *Oedipus* geworden, maar een heel ander stuk. Dat zie je meteen als je het weer zou gaan vertalen. Ik heb *Blindeman* een keer in het 'Nederlands' geënceneerd gezien, in een bewerking van de VPRO-televisie. Het was verschrikkelijk; niets bleef ervan over.

Het is erg maar hetzelfde moet gezegd van de *Blindeman* waarmee de KNS zijn seizoen opende; uiteraard in een Aantwaarpse versie want als Antwerpenaar kun je toch moeilijk naar een Gents stuk gaan kijken. Wie voor de nieuwe bewerking instond is niet duidelijk:

het programma vermeldt 'versie 1994'; blijkbaar heeft West-Vlaming Claus dus zelf voor een brabantisering gezorgd. Op scène klonk die verschrikkelijk, wat wellicht minder met de zoveelste herwerking dan wel met de keuze voor een regie van de Duitser Ulrich Greiff te maken heeft. *No brains no headache*. De KNS kan het bestaan om Greiff, die weliswaar in het NTG zijn sporen heeft verdiend en wat Nederlands kent maar toch nooit tenzij hij nog in de dialectologie doctoreert bijzonder veel affiniteiten met Vlaamse dialecten zal hebben, een hele Claus vol talige subtiliteiten te laten regisseren. Toegegeven, een unicum is het niet: de televisiebewerking van *Het verdriet van België* – ook al dit seizoen te zien geweest – werd zoals bekend geregisseerd door Claude Goretta, een Zwitser die het Nederlands helemaal niét machtig is. Het bordkartonnen resultaat was er ook naar.

Grote gevoelens zouden er zijn en daar hoort natuurlijk een groot decor bij zullen ze bij de KNS wel gedacht hebben: links en rechts zien we spelonken, in het midden van de scène staan autowrakken bij elkaar. *Mutatis mutandis* geldt hetzelfde voor het NTG, altijd van de partij als er rond Claus wat te doen valt; het is zijn theatrale thuishaven. Je zou denken dat een groot theaterhuis Claus geen grotere dienst kan bewijzen dan dat men hem een keer op een sobere manier zou enceneren, zonder al te nadrukkelijk drama, maar neen: de hele machinerie moet weer ingezet. Zoals al zo vaak gebeurd is (en ik vrees dat het nog vaak zal moeten gebeuren voor er iets verandert) lopen de acteurs erin verloren, veeleer als een koning dan als een arbeider (je werkt tenslotte toch bij het NTG), en het publiek wordt verondersteld dit alles met half-open mond te zitten begapen. Bij gebrek aan een gloednieuw stuk, wat aanvankelijk de bedoeling was, enceneerde het NTG *Suiker*. Regisseur Jan Devos koos voor de integrale tekst en wou vooral de poëtische laag ervan aanspreken door de relaties en passies uit te boren en het sociale gegeven – de seizoensarbeid in Noord-Frankrijk – naar de achtergrond te duwen. Moet kunnen, maar wat heet vandaag nog poëtisch. *Suiker* is in dat verband een nogal geforceerd stuk, en komt onder andere daardoor gedateerd over. Wil men vandaag een poëtisch effect sorteren, dan doet men dat het best zo onnadrukkelijk mogelijk. Daarom kan de tekst best wat verdichting verdragen.

Stella Den Haag koos daarvoor en toonde meteen dat verdichting het drama niet hoeft buiten te houden, integendeel: het acteren wordt bijzonder zwaar aangezet. Grote gevoelens in een kleine scenografie, het kan. De he-